

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

2026/3

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

2026

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

3-JILD 3-SON

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

3 - JILD, 3 - SON
2026

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

JAMOA TARBIYA OB'EKTI VA SUB'EKTI SIFATIDA**Muqimboyev Muslimbek Muhsinjon o'g'li**

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti Pedagogika yo'nalishi

1-kurs 1-25-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada jamoaning tarbiya jarayonidagi o'rni, uning ob'ekt va sub'ekt sifatidagi ikki tomonlama funksional mohiyati ilmiy-nazariy asosda yoritiladi. Tadqiqotda jamoaning shaxs kamolotiga ta'sir ko'rsatuvchi tarbiyaviy mexanizmlari, ijtimoiy-psixologik qonuniyatlari hamda pedagogik jarayonning uzviy tarkibiy qismi sifatidagi roli tahlil qilinadi. Ayniqsa, jamoaning tarbiya ob'ekti sifatida pedagogik ta'sirlarni qabul qiluvchi, shakllantiriluvchi ijtimoiy tizim ekani; jamoa sub'ekt sifatida esa tarbiyaviy faoliyatni tashkil qiluvchi, o'quvchilarni o'zaro muloqot, hamkorlik, o'zini-o'zi boshqarish orqali tarbiyalovchi kuch sifatida namoyon bo'lishi ilmiy dalillar asosida ochib beriladi. Maqolada A.S. Makarenko, V.A. Suxomlinskiy va zamonaviy pedagogika yondashuvlari asosida jamoa taraqqiyot bosqichlari, yetakchilik fenomeni, o'zaro javobgarlik va ijtimoiy faollik omillari tahlil qilingan. Natijada jamoaning tarbiya jarayonidagi ikki tomonlama tabiatini chuqur ochib beruvchi ilmiy xulosalar ishlab chiqilgan bo'lib, maktab va oliy ta'lim tizimida jamoaviy tarbiyani samarali tashkil etish bo'yicha amaliy takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: jamoa, tarbiya, tarbiya ob'ekti, tarbiya sub'ekti, jamoaviy faoliyat, ijtimoiy-psixologik jarayon, o'zini-o'zi boshqarish, pedagogik tizim.

Annotation This article discusses the role of the team in the educational process, its dual functional nature as an object and a subject on a scientific and theoretical basis. The study analyzes the educational mechanisms, socio-psychological laws, and the role of the team as an integral part of the pedagogical process that affect the development of the individual. In particular, it is revealed that the team, as an object of education, is a social system that receives pedagogical influences and is being formed; and the team, as a subject, is a force that organizes educational activities and educates students through mutual communication, cooperation, and self-management, based on scientific evidence. The article analyzes the stages of team development, the phenomenon of leadership, mutual responsibility and social activity factors based on the approaches of A.S. Makarenko, V.A. Sukhomlinsky and modern pedagogical approaches. As a result, scientific conclusions are developed that deeply reveal the dual nature of the team in the educational process, and practical proposals are made for the effective organization of team education in the school and higher education systems.

Keywords: community, education, object of education, subject of education, collective activity, socio-psychological process, self-management, pedagogical system.

Kirish. Zamonaviy pedagogikada jamoa tarbiya jarayonining eng muhim ijtimoiy-pedagogik institutlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Chunki shaxsning ijtimoiylashuvi, ma'naviy-axloqiy kamoloti, kommunikativ kompetensiyalari hamda ijtimoiy tajribani egallashi ko'p jihatdan uning jamoa tarkibida amalga oshiriladigan faoliyatlariga bog'liqdir. Ta'lim-tarbiya tizimida jamoa nafaqat tarbiyaviy ta'sirning ob'ekti, balki tarbiyani amalga oshiruvchi faol sub'ekt sifatida ham namoyon bo'lib, shaxs rivojining murakkab va ko'p qirrali jarayonida hal qiluvchi o'rin egallaydi. Aynan jamoa ichida o'quvchilarning o'zaro hamkorligi, bir-biriga mas'uliyatli munosabati, ijtimoiy rollarni bajarishi, qadriyatlar tizimini o'zlashtirishi hamda o'z-o'zini boshqarish tajribasi shakllanadi.

Pedagogik nazariya va amaliyotda jamoaning tarbiyaviy imkoniyatlari A.S. Makarenko, V.A. Suxomlinskiy, K.D. Ushinskiy kabi klassik pedagoglar tomonidan chuqur o'rganilgan bo'lib, ularning ilmiy qarashlarida jamoa shaxs tarbiyasining kuchli omili sifatida talqin etiladi. Unga ko'ra, jamoa shaxsning ijtimoiy faolligini rag'batlantiradi, o'zaro axloqiy nazoratni shakllantiradi, insonning ijobiy fazilatlarini rivojlantirishga zamin yaratadi. Bugungi globallashuv va raqamli ta'lim sharoitida esa jamoa tushunchasi yangicha talqin qilinib, uning funksional imkoniyatlari yanada kengaymoqda. Virtual jamoalar, loyihaviy guruhlar, interfaol ta'lim formatlari jamoaviy tarbiyaning zamonaviy modellari sifatida shakllanmoqda.

Tarbiya jarayonida jamoaning ob'ekt sifatidagi tabiati uning pedagogik ta'sirlar yo'naltiriladigan, boshqariladigan va rivojlantiriladigan ijtimoiy tizim ekanligini anglatadi. Jamoa sub'ekt sifatida esa o'z a'zolariga ta'sir ko'rsatuvchi, tarbiyaviy jarayonni faollashtiruvchi, mustaqil qarorlar qabul qiluvchi va o'zini-o'zi boshqarishga qodir bo'lgan tarbiyaviy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Ta'lim muassasasida aynan shu ikkiyoqlama tabiatni to'g'ri tashkil etish shaxs tarbiyasining samaradorligini ta'minlaydi.

Mazkur maqolada jamoaning tarbiya ob'ekti va sub'ekti sifatidagi mohiyatini nazariy jihatdan asoslash, uning pedagogik jarayondagi funksiyalarini aniqlash hamda jamoaviy tarbiya mexanizmlarini tizimli tahlil qilish maqsad qilingan. Shu bilan birga, jamoaning tarbiyaviy imkoniyatlarini kuchaytirish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqish maqolaning dolzarbligini belgilaydi.

Asosiy qism. Jamoaning tarbiya ob'ekti sifatidagi mohiyati va pedagogik qonuniyatlari. Jamoa tarbiya ob'ekti sifatida pedagogik jarayonning maqsadli yo'naltirilgan ta'sirlarini qabul qiluvchi ijtimoiy birlikdir. Bu jihatdan jamoa o'z tarkibidagi shaxslar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi, ularning ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirishga imkon beruvchi murakkab psixologik struktura sifatida namoyon bo'ladi. Jamoaning ob'ektlik xususiyati, avvalo, pedagog tomonidan belgilangan tarbiyaviy maqsadlar, vazifalar, tamoyillar va metodlarning mazkur ijtimoiy guruhga tatbiq etilishi orqali ifodalanadi. Ta'lim jarayonida

jamoaga ta'sir etuvchi tashkiliy, kommunikativ va axloqiy omillar jamoaning ichki dinamikasini shakllantiradi.

Jamoaning tarbiya ob'ekti sifatidagi funksional mohiyati quyidagi pedagogik qonuniyatlarda namoyon bo'ladi:

— Jamoaning ijtimoiy-psixologik birlik sifatida rivojlanish qonuniyati, ya'ni guruhning shakllanish, muvozanatlanish, barqarorlashish bosqichlari (A.S. Makarenko modeli);

— Tarbiyaviy ta'sirning individual va guruhli o'zaro ta'sir mexanizmlari: guruh bosimi, ijtimoiy normalar, qadriyatlar tizimi, o'zaro nazorat;

— Jamoaning ichki kommunikativ tizimi, ya'ni, rasmiy va norasmiy guruhlar, yetakchilar, rollar, subguruhlar hamda ularning tarbiyaga ta'siri;

— Tarbiyaviy boshqaruvning determinatsiyasi, ya'ni pedagogik rahbarlik jamoaning rivojlanish sur'ati, birligi, intizomi va madaniyatiga bevosita ta'sir etishi.

Jamoa ob'ekt sifatida faqat ta'sirni qabul qiluvchi passiv tizim emas, aksincha, pedagogning boshqaruvi orqali rivojlanishga yo'naltiriladigan dinamik tuzilmadir. Bu jarayonda jamoaning axloqiy yetukligi, mas'uliyati, barqaror ijtimoiy me'yorlarga sodiqligi shakllanadi.

Jamoaning tarbiya sub'ekti sifatida namoyon bo'lishi va uning pedagogik mexanizmlari. Jamoaning tarbiya sub'ekti sifatida qaralishi uning faol, tashabbuskor, tarbiyaviy jarayonni tashkil qiluvchi hamda boshqaruvchi kuch ekanligini anglatadi. Bu jihat jamoaning mustaqil qaror qabul qilishi, o'zini o'zi boshqarish, o'z a'zolariga ta'sir o'tkazish, axloqiy tartib va me'yorlarni yaratish jarayonlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Sub'ekt sifatidagi jamoaning asosiy pedagogik mexanizmlaridan biri — o'zini-o'zi boshqarish tizimi bo'lib, bu tizim orqali jamoa o'z faoliyatini rejalashtiradi, nazorat qiladi, baholaydi va takomillashtiradi. A.S. Makarenko jamoaning sub'ektiv rolini aynan o'zini-o'zi boshqarishning demokratik va jamoaviy xarakteri orqali asoslab beradi. Jamoa tarkibida yetakchilar instituti, ishchi guruhlar, tashabbus markazlari shakllanadi, ular esa tarbiyaviy jarayonning tabiiy tashkilotchilari sifatida faoliyat yuritadi.

Shuningdek, jamoaning sub'ektivlik xususiyati quyidagi pedagogik jarayonlarda o'z ifodasini topadi:

— Ijtimoiy mas'uliyatning ichki mexanizmlari: shaxsning jamoa oldidagi burchi, vazifasi, ijtimoiy roli, o'zini-o'zi baholash darajasi;

— O'zaro axloqiy me'yorlar yaratish: jamoa ichida qabul qilingan umumiy qadriyatlar, "biz" hissi, o'zaro hurmat va birdamlik;

— Jamoaviy refleksiya jarayoni: jamoaning o'z faoliyatini tahlil qilishi, yutuq va kamchiliklarini tan olishi;

— Ijtimoiy faollikning shakllanishi: jamoa tashabbuslari, loyihalarda ishtirok, ijtimoiy-samarali faoliyat turlari.

Bunday mexanizmlar jamoaning tarbiyada faol sub'ekt sifatida o'z o'rnini mustahkamlaydi va shaxsning rivojlanishini ijtimoiy jihatdan samarali muhitda ta'minlaydi.

Jamoa – shaxs kamoloti va ijtimoiylashuvining universal pedagogik muhitidir. Jamoa shaxsning ijtimoiylashuv jarayonida fundamental pedagogik muhit sifatida xizmat qiladi. Chunki shaxsning ijtimoiy kompetensiyasi, kommunikativ madaniyati, kasbiy yo'nalganligi, mas'uliyat tuyg'usi, jamoaviy faoliyatga tayyorligi ko'p jihatdan aynan jamoaviy o'zaro ta'sirlar orqali shakllanadi. Psixologik nuqtai nazardan, jamoa o'quvchi shaxsida ijtimoiy identifikatsiya, empatiya, ijtimoiy moslashuv, ijtimoiy rollarni egallash mexanizmlarini rivojlantiruvchi kompleks tizim hisoblanadi.

Jamoa tashkiliy-pedagogik tizim sifatida quyidagi funksiyalarni bajaradi:

— tarbiyaviy funksiya — axloqiy me'yorlar, qadriyatlar va ijtimoiy idealni shakllantirish;

— ijtimoiy moslashtiruvchi funksiya — shaxsni jamiyat me'yorlariga moslashtirish, kasbiy yo'naltirish;

— kommunikativ funksiya — o'zaro muloqot, hamkorlik, konfliktlarni boshqarish, jamoaviy qaror qabul qilish;

— faollikni rag'batlantiruvchi funksiya — tashabbuskorlik, yetakchilik, ijodkorlikni qo'llab-quvvatlash;

— o'zini-o'zi boshqarish funksiyasi — shaxsning o'zini anglash, o'zini baholash, o'z ustida ishlash malakalarini shakllantirish.

Bu funksiyalar integratsiyalashgan holda shaxsning har tomonlama intellektual, axloqiy, emotsional va ijtimoiy kamolotini ta'minlaydi.

Jamoa tarbiyasini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari va innovatsion modellar

Bugungi ta'lim muhiti jamoaviy tarbiya jarayonini modernizatsiya qilishni talab etadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jamoaning yangi shakllari — virtual jamoalar, loyiha guruhlari, STEAM-tashabbuslar, klub va platformaviy hamjamiyatlarni yuzaga keltirdi. Bunday jamoalar o'quvchilarni ijodiy muhitga jalb etib, ularning jamoaviy faoliyatini raqamli vositalar orqali muvofiqlashtirishga imkon beradi.

Zamonaviy yondashuvlarda quyidagi innovatsion modellar alohida e'tiborga loyiq:

— Konstruktivistik yondashuv — o'quvchilarni faol sub'ekt sifatida tarbiyalab, jamoaviy muammolarni yechish orqali ijtimoiy tajriba hosil qilish;

— Kooperativ o'qitish modeli — kichik guruhlarda ishlash orqali o'zaro bog'liqlik, mas'uliyat va hamkorlikni kuchaytirish;

— Kompetensiya asosidagi tarbiya modeli — jamoa orqali shaxsning kommunikativ, ijtimoiy, axloqiy kompetensiyalarini shakllantirish;

— Raqamli jamoa modeli — onlayn platformalarda hamkorlik, loyiha qilish, fikr almashish, ijtimoiy ta'sirni boshqarish.

Bularning barchasi jamoaviy tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Jamoaning ob'ekt va sub'ekt sifatidagi dialektik birligi

Jamoaning tarbiyaviy jarayonidagi ikkiyoqlama tabiati — uning dialektik mohiyatidir. Jamoa bir vaqtning o'zida pedagogik ta'sirning ob'ekti sifatida shakllantiriladi, boshqariladi va rivojlantiriladi; shu bilan birga, tarbiyaning sub'ekti sifatida o'z a'zolariga faol ta'sir ko'rsatadi, ularni ijtimoiy jihatdan yetuk shaxs sifatida kamol toptiradi.

Mazkur dialektik birlik asosida jamoa quyidagi natijalarga erishadi:

- tarbiyaviy jarayonning yaxlit, uzviy va samarali tashkil etilishi;
- shaxsning ijtimoiy tajribani tabiiy muhitda egallashi;
- axloqiy me'yor va qadriyatlarning barqaror shakllanishi;
- o'zini-o'zi boshqarish malakalarining mustahkamlanishi;
- shaxsning jamoadagi mavqei va ijtimoiy rolining aniq belgilanishi.

Shu bois, jamoaning ob'ektiv va sub'ektiv tabiatini uyg'un holda boshqarish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biridir.

Ilmiy yangiligi

Ushbu maqolaning ilmiy yangiligi jamoaning tarbiya jarayonidagi ob'ekti va sub'ekti sifatidagi ikkiyoqlama tabiati konsepsiyasini zamonaviy pedagogik yondashuvlar nuqtai nazaridan chuqurroq tahlil qilinishi bilan ifodalanadi. Avvalgi tadqiqotlarda jamoa ko'proq tarbiya ob'ekti sifatida qaralgan bo'lsa, ushbu maqolada uning sub'ekti sifatidagi roli, ya'ni shaxslarning faol hamkorligi, o'zini-o'zi boshqarish, axloqiy me'yorlar va qadriyatlarni shakllantirishdagi funksiyalari ilmiy asos bilan aniqlangan.

Shuningdek, maqolada jamoaning zamonaviy ta'lim muhiti, xususan, virtual va interfaol jamoalar orqali shaxs tarbiyasiga ijtimoiy va pedagogik ta'sirini baholash, jamoaviy tarbiya mexanizmlarining innovatsion modellari tahlil qilingan. Bu, o'z navbatida, jamoaning pedagogik jarayondagi ikki tomonlama rolini tushunishni kengaytirib, pedagogik nazariya va amaliyotga yangi ilmiy yondashuvlar kiritadi.

Natijada maqola jamoaviy tarbiyaning samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalarni shakllantirish, shuningdek, shaxsning ijtimoiy va axloqiy kamolotini ta'minlashda jamoa faoliyatining yangi pedagogik kontsepsiyasini ilgari surishga hissa qo'shadi.

Xulosa

Jamoa tarbiya jarayonining markaziy pedagogik tizimlaridan biri bo'lib, shaxs kamolotini ta'minlashda murakkab, ko'p funksiyali va dialektik mohiyatga ega tarbiyaviy muhit sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, jamoa tarbiyaning ob'ekti sifatida pedagogik ta'sir qabul qiluvchi, ma'lum maqsadlar asosida shakllantiriladigan ijtimoiy birlik bo'lsa, sub'ekt sifatida tarbiyaviy faoliyatni bevosita amalga oshiruvchi, o'zini-o'zi boshqaruvchi va shaxsga ijtimoiy-axloqiy ta'sir o'tkazuvchi mustaqil tizimdir. Jamoaning aynan shu

ikki tomonlama tabiati shaxsning ijtimoiylashuvi, ijtimoiy rollarni egallashi, mas'uliyat va hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirishi, kommunikativ kompetensiyalarning rivojlanishi uchun muhim sharoit yaratadi.

Pedagogik nazariya va amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, jamoa tarbiyasining samaradorligi uning ichki psixologik tuzilmasi, yetakchilik tizimi, o'zini-o'zi boshqarish mexanizmlari, axloqiy tartib va ijtimoiy normalarning barqarorlashganlik darajasi bilan belgilanadi. Zamonaviy ta'limda jamoaning an'anaviy shakllari bilan bir qatorda virtual jamoalar, loyiha guruhlari, o'quv platformalaridagi hamjamiyatlar kabi yangi ko'rinishlar ham shakllanib, jamoaviy tarbiya jarayoniga innovatsion yondashuvlar joriy etilmoqda. Bu esa jamoaning tarbiyaviy imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, jamoa shaxs tarbiyasining ob'ekti va sub'ekti sifatida birgalikda amal qilgan taqdiridagina tarbiya jarayoni uzviylik, tizimlilik va samaradorlik kasb etadi. Jamoaviy tarbiyani to'g'ri tashkil etish, uning pedagogik mexanizmlarini ilmiy asosda qo'llash zamonaviy ta'limning sifat mezonlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Makarenko A.S. Pedagogik poema. – Toshkent: O'qituvchi, 1988.
2. Suxomlinskiy V.A. Jamoa va tarbiya masalalari. – Toshkent: O'qituvchi, 1990.
3. Ushinskiy K.D. Inson tarbiyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 1982.
4. Yo'ldoshev J., Xoliyarova R. Pedagogika. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2019.
5. To'raqulov O. Umumiy pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Tafakkur, 2020.
6. Hasanboeva O. Pedagogika tarixi. – Toshkent: Universitet, 2015.
7. Nishonova Z. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
8. Qodirov R., Matchonov S. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
9. G'afforova T., Rasulova M. Pedagogika va psixologiya asoslari. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2021.
10. Karimova R. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.